

CU

COSTACHE ANTONIU

despre el și despre alții...

— Să începem cu începutul!

— Începutul e la 1900. Început de secol în satul Țigănași, la 20 km. sud de Iași. Înainte de a ajunge în satul meu natal trebuia să treci prin Rai. Invers ca în trilogia lui Dante. Rai era un cătun așezat între Iași și Țigănași...

Dintr-o familie săracă, împovărată de mulți copii, m-am ridicat sub aripa protectoare a unui umil învățător iubitor al artelor frumoase. Învățătorul înjghebase și o mică echipă, să-i spunem de artiști amatori. Repertoriu de bază: Alecsandri.

— Și contactul cu teatrul?

— Teatrul se numește Teatrul Național din Iași, iar legătura cu el am făcut-o prin Conservator, pe care-l urmam odată cu gimnaziul. Pe scena Teatrului Național jucau atunci Aglae Pruteanu, State Dragomir, Mihai Popovici-senior, soții Cuzinschi, Profir, Momuleanu, Petrone, Vernescu-Vilcea, Didina Castrîș, Mircea Pella, Gh. Cîrja, Vasile Boldescu. Un repertoriu eclectic, împănăt cu melodrame și vodeviluri, din care însă nu lipseau marile creații ale dramaturgiei universale, în care apăreau adeseori invitați din Capitală, marii actori Aristizza Romanescu, C. Nottara, Ar. Demetriad etc. etc. Italianului Borelli, care deținuse numeroși ani funcția de director de scenă, îi urmasă, pentru o scurtă perioadă, H. Lecca, și mai târziu actori fruntași, mai ales Vlad Cuzinschi, State Dragomir și Ștefan Braborescu, azi artist al poporului.

— Și, bine înțeles, la Conservator ați avut un maestru al cărui exemplu l-ați urmat...

— Am fost elevul lui State Dragomir, o figură interesantă a teatrului ieșean, profesor de istorie și filozofie la Liceul Național, profesor la Institutele unite, profesor la Conservator și, bineînțeles, actor al Teatrului Național (născut în 1870, decedat în 1920). Acesta a fost un actor valoros al teatrului ieșean, posedând o vastă cultură generală. El s-a îndreptat cu o mare pasiune spre repertoriul clasic rus (Raskolnikov din *Crimă și pedeapsă*, Kabanov din *Furtuna*, Luca din *Azilul de noapte* etc.).

Metoda sa de analiză a unei piese, în calitate de regizor, era o noutate pentru actori: el discuta pe marginea textului problemele de ordin istoric, politic, psihologic, social, făcând, cum am spune azi, analiza științifică a rolurilor.

Avînd și preocupări literare, a scris o sumedenie de piese: *Ștefan cel Mare*, *Ștefăniță Vodă*, *Ion Vodă cel Cumplit*, *Cîntarea Romîniei* etc..., multe dintre ele jucate la Teatrul Național din Iași.

Ca profesor la Conservator, stimula la studenții săi pasiunea pentru scenă, dublată de cultură și studiu. Nu voi uita una din „precuvîntările” sale, adresată nouă, studenților: „Dacă, din cauza unei situații strălucite, aș fi împiedicat să mai fac teatru, nu aș șovăi nici un moment, aș renunța la tot, numai la teatru nu. Pentru nimic în lume nu aș renunța la bucuria imensă de a putea spune de pe scenă cuvîntul bun și înălțător, de a propaga morala și cultura, de a introduce pe scena Teatrului Național și a răspîndi cît mai multe piese din cea mai bună literatură și pe cît mai multe scene din țară, de a contribui cu entuziasmul, cu mintea și sufletul meu la cel mai frumos mod de civilizare și de înnobilitate a sentimentelor, de a avea puțința să dau, de acolo, de pe scenă, în fața mulțimii, ca un imbold și ca un exemplu, întreg sufletul meu de român iubitor de patrie, de a ține conferințe și cuvîntări — și toate acestea în calitate de artist, servind totodată artei și țării”.

— Și apoi... teatrul... scena... ?

— Am cîntea de a fi fost remarcat și apoi angajat de directorul Teatrului Național din Iași, Mihail Sadoveanu. Colegi: Gică Popovici, Miluță Gheorghiu, Al. Critico, Aurel Ghițescu, Anny Braeski...

Primii ani de studenție și de teatru au fost ani de grele privațiuni, de umilințe și lipsuri, anii crînceni 1916—1918.

... Primul turneu... primele decepții.

Era în toamna lui 1918. Într-o zi, State Dragomir ne-a anunțat: „Miine să veniți mai devreme: vom conduce pe ultimul drum pe cea mai mare artistă a țării noastre, Aristizza Romanescu”. Era foarte emoționat, avea ochii în lacrimi. A doua zi ne-am adunat, foarte devreme, la profesor acasă, unde de obicei țineam cursurile. Ne-a vorbit despre Aristizza Romanescu. Ne-a vorbit despre marele său talent, despre nenumăratele ei creații, despre vocea ei melodioasă, și după aceea am mers împreună la cimitirul „Eternitatea”. Lume puțină în jurul sicriului, majoritatea actori. Primul care a luat cuvîntul a fost marele Nottara, după care au vorbit și alții. Ultimul a vorbit State Dragomir: „S-a stins din viață, în mizerie și uitată de toți, cea mai mare artistă de pînă astăzi a țării noastre”.

Puțin timp după această întîmplare a murit și State Dragomir...

L-am avut apoi profesor pe subtilul meșter de sonete Mihai Codreanu, artizan al meșteșugului de a rosti limpede și logic cuvîntul pe scenă...

Am jucat la Iași în *Pe malul gîrlei*, *Două orfeline*, *Învierea*.

A fost perioada în care am cunoscut de aproape un mare actor de comedie: Vernescu-Vîlcea. Jucam *O noapte furtunoasă* de I. L. Caragiale. Vernescu juca pe jupîn Dumitrache și eu pe Nae Ipingescu: el avea șaiszeci și patru de ani, eu douăzeci. La începutul repetițiilor, mă simțeam foarte jenat. Vernescu-Vîlcea era un actor cu mare reputație, iar eu de-abia începeam... Mereu îmi spunea: „Haide, mă, dă-ți drumul, nu-ți fie rușine. Îndrăznește. Și eu — zice el — tot așa eram cînd m-a angajat Millo”.

— Deci, plină activitate în teatru...

— Am jucat apoi pe diverse scene, urmînd drumul firesc al destinului actorului provincial de acum treizeci de ani... Iași... Sibiu... Craiova... Apoi, din cînd în cînd, angajamente sporadice la București.

Sus : în Ion din „Oamenii înving” de Al. Voitin și în P. K. Muromski din „Nunta lui Krecinski” de Suhovo-Kobîlin ; mijloc : în Nenea Iancu din „Acolo, departe” de Mircea Ștefănescu ; jos : în Cetățeanul turmentat din „O scrisoare pierdută” de I. L. Caragiale și în Profesorul Andronic din „Ultima oră” de Mihail Sebastian.

...Și între drumuri, între posturi nestabile: Caragiale. Întîlniri cu rolurile lui „nea Iancu”. Întîlniri de neuitat!

Roluri, roluri, în drame, comedii, vodeviluri...

Și, în sfîrșit, Teatrul Național din București, într-un repertoriu ce începea cu *Troilus și Cressida* și se încheia cu... *Omul cu masca*.

13 martie 1939 a fost o dată memorabilă pentru mine: rolul bătrînului Iancu din *Acolo, departe* de Mircea Ștefănescu, în regia lui Ion Șahighian.

— Și apoi, adevăratul drum al carierei dv. artistice...

— Au fost anii de după 23 August. Aș putea aminti, la întîmplare: *Trei surori*, *Unchiul Vania*, *Nunta lui Krecinski*, *Fericirea jurată*, *Căsătoria*, *Institutorii*, *Puterea cea mare*, *O chestiune personală* și *O scrisoare pierdută*, *Ziua cea mare*, *Ultima oră*, *Anii negri*, *Cuza Vodă*, *Acolo, departe*, *Oamenii inving*, sau filmele: *Băieții veseli* și *Darclée*. De fiecare titlu de piesă mă leagă o treaptă urcată spre înțelegerea cît mai deplină a artei realismului socialist.

Asistent, apoi lector, conferențiar, profesor și rector al Institutului de teatru „I. L. Caragiale”, deputat ales de-a lungul a trei legislaturi ca reprezentant al circumscripției 317 din cartierul Rahova, membru în Comitetul de luptă pentru pace, președinte al decadelor dramaturgiei originale și al concursurilor bienale de artiști amatori, m-am strădui să-mi îndeplinesc îndatoririle sociale de artist-cetățean.

— Acum cîteva zile v-am ascultat într-o premieră radiofonică, în rolul lui *Zavrodnii* din *Bulevardul Leningradului*...

— Cu teatrul radiofonic am legături vechi, pentru că am considerat vocea ca principala „unealtă” actoricească. E o moștenire de la marii noștri înaintași, mai ales de la profesorul Mihai Codreanu... Am întîlnit apoi aceeași grijă la regizorul V. I. Popa, cu care am colaborat la multe emisiuni radiofonice.

Mă întristează așadar cînd văd cum unii regizori sau actori trec cu prea mare ușurință peste această problemă și uite cum, în decoruri moderne, cu lumini expresive, răsună voci răgușite, inexpressive, voci care nu știu să măsoare cadența cuvintelor. Vai, nu mai vorbesc de versuri... Personal, mi-am propus ca totdeauna vocea să fie prima armă a actorului. Ca buzduganul zmeului, vocea este aceea care pătrunde mai întîi spre sală. Cu această mică paranteză, să încep...

...Să încep cu *Acolo, departe* și cu bătrînul Iancu, în care am vrut să sintetizez coordonatele mișcărilor sufletești ale personajului, un întreg univers provincial ros de inerție și de lipsă de înțelegere. Am dorit să ocolesc sentimentalismul, să aduc luciditatea în melodramă

Înrudirea lui Iancu — unchi mai bătrîn sau poate chiar tată — cu Andronic poate fi consemnată. Profesorul din *Ultima oră* trebuia să păstreze cite ceva din aerul provincial de unde plecase, o anume candoare care apare din detașarea sa de lumea rapace a capitalismului, pe care o pricepe cu greu și din care se eliberează visînd la campaniile lui Alexandru Macedon. Poezia lui Andronic e poezia unui om înobilat de știință, accentele comice au o undă tragică, chapliniană. Eroul e pîndit de mari primejdii, pe care le respinge, paradoxal, printr-o candoare uluitoare, demascînd astfel fără cruțare lumea murdară a afaceriștilor, căreia îi contrapune imaginea unui om cinstit, dar, din păcate, dezarmat.

Din aceeași familie de eroi face parte și profesorul de muzică Udrea, prietenul lui Miroiu, din *Steaua fără nume*. Aici, aparițiile mele episodice, discrete, trebuiau să sugereze mereu faptul că Miroiu nu este singur; personajul nu se definea caricatural, prin excesiva grijă de a obține un „corn englez”, ci semnifica, în primul rînd, în mediul în care trăiește eroul, un prieten bun și cald.

Am avut o mare afinitate cu eroii cehovieni din *Unchiul Vania* și *Trei surori* (Prozorov).

Ar trebui să mă opresc puțin mai mult asupra lui Caragiale, ai cărui eroi i-am interpretat prin excelență (în epoci diferite), de la „cetățean” la „catîndat”. Realismul adînc cu care am vrut să-i caracterizez, moștenit de la marii mei înaintași, exprimarea unor sensuri specifice prin gest, mimică și chiar vestimentație au stat la baza muncii mele...

Desigur, favoritul meu a fost „cetățeanul”. În tinerețe jucasem alături de Vernescu-Vîlcea (apreciat chiar de Caragiale ca cel mai bun interpret al pieselor sale), și apoi, de-a lungul anilor, alături de marii interpreți caragialeni. Pe scena

Pretrăitului Național, avem de „luptat” și cu marea amintire a interpretării lui I. Brezeanu... Și iată, azi sînt aproape patruzeci de ani de cînd joc acest personaj.

Am pornit în rol de la gîndul că trebuie să refuz cabotinajul, trucul ieftin și spectaculos, în compunerea acestui produs tipic al politicianismului burghez, să încerc să realizez o caricatură umană, care să sugereze datele inițiale de „identitate” a personajului, în lumina unui Daumier al timpului. „Cetățeanul turmentat” nu e un simplu erou comic, ci mesagerul unei lumi decrepite. Pentru acest rol mi-am schimbat complet fizionomia: o privire rătăcită de alcool, în care se ghicește totuși viclenia, ameteala bețivului care se sprijină și în „bastonul” pe care i-l conferă siguranța situației sale de „apropitar”. El va avea impresia că vine de undeva de departe... Primele sale replici par urmarea firească a unor gînduri anterioare, a unei complicate vieți sufletești.

Dar nu-l pot uita nici pe comunistul Cernogubov din *O chestiune personală*, nici pe Nepriahin din *Caleașca de aur*, pe Bublik din *Platon Krecet* sau pe Nicola din *Fericirea furată* de Ivan Franco.

Paralel cu aceste roluri am îmbrățișat cu căldură dramaturgia originală, fie că a fost vorba de *Titanic Vals*, de *Ziua cea mare* sau de Ioan Roată din *Cuza Vodă*, de *Oamenii înving* de Al. Voitin.

— Dar, pe bună dreptate, spectatorii v-ar fi dorit, în ultima vreme, mai prezent pe scenă...

— Ești martor al activității mele. (Ne aflăm în cabinetul rectorului Institutului de teatru. Pe agendă e trecut un curs, o ședință...) Și totuși aștept piesa originală care să mă farmece, să mă pasioneze.... Aș răspunde cu bucurie chemărilor pe scenă dacă aș fi solicitat mai des. Predînd ștafeta rolului Andronic din *Ultima oră* unui tînăr coleg, aștept rolurile vîrstei mele artistice. Bucurîndu-mă de ascensiunea fermă a unor tîneri regizori, nu uit a le aminti onora că și actorii își au locul lor în spectacol. E un „memento” la importanța artei colective actricești... Și, în același timp, sînt mînat de dorința de a colabora cu un tînăr entuziast, cu unul din foștii mei elevi... Teatrul, această „plăcută inutilitate” de odinioară, cere astăzi specializare, muncă științifică, studiu, cultură... Artist-cetățean nu e o formulă, ci un adevăr, un vis realizat.

— Deci, ce proiecte?

— Proiectele mele sînt, în primul rînd, indisolubil legate de ale studenților mei. Îi puteți vedea pe mica noastră scenă, jucînd *Steaua fără nume*. E greu să mă pot uita pe mine, studentul sărac, asistînd cum cădea țarina pe mormîntul Aristizzei... E greu să mă pot uita jucînd teatru prin cătunele de lingă Rai...

Mă regăsesc în studenții Institutului de teatru, în sutele de mii de artiști amatori, și mă confund cu cei douăzeci de ani, cu anii tinereții țării...

Studenții pe care-i creștem azi și care au fericirea de a se instrui, de a se educa, de a deveni artiști complecși în condițiile excepționalei înfloriri a artei noastre noi stau cheazășie că roadele muncii noastre vor fi împlinite.

Din fericire pentru noi, artiștii vîrstnici, cei douăzeci de ani liberi ai Patriei ne-au insuflat o tinerețe care ne face să ne simțim alături de tineretul artistic, de continuatorii ștafetei.

Interviu de
AL. POPOVICI